

Bakonyi István

A „szülőfölddé áhított város” költője

Petrőczy Éva: A bokályos házban

„A kötet legtöbbször rövid, szinte szecessziósan „szép” és cizellált kis költeményei szinte kivétel nélkül valami megragadóan kecsesről, művésziről, bájosról adnak hírt, leírást, költői információt, legyen az ember, vagy főként fiatal lány, illetve kisfiú figura, valóban csempe, vagy akár régi kézírás, meghittén illatozó gyümölcs, sajátos fényben irizáló tájrészlet, szobabelső vagy gyengéden öntetszelgő, iróniába burkoltan is meghatóan hiú önarckép.” (*Legeza Ilona: Petrőczy Éva: A bokályos házban* = <http://legeza.oszk.hu>) Ezeket a találó sorokat Petrőczy Éva hatodik verseskötete, az 1997-es, s újra a Balassi Kiadó által gondozott *A bokályos házban* ismertetésében írta Legeza Ilona. Mindez két évvel az előző kötet, a *Szülő holdfénynél* megjelenése után történt, egyben termékenyebbé válásának bizonyítékeként.

A kötet több okból is rendkívül izgalmas. Egyrészt azért, mert a szülővárosához (Pécshez) és szülőföldjéhez (Baranyához) hű költő most ezt írta az első ciklus élére: *Szülőföldemmé áhított városom, Patak*. Vagyis Sárospatak. Játshatunk a szóval és a város nevével, különösen akkor, ha tudjuk, hogy az egyik válogatott kötet címe meg *A patak éneke* lesz. Igaz, az a híres zsoltár patakját idézi, amire, ugye, a szarvas kívánczik. Másfelől Sárospatak az egyik protestáns „fellegvár”, és valószínűleg ez is érthetővé teszi a többek között Szenci Molnár Albert szel-

lemi örökségével oly sokat foglalkozó költő és tudós rokonszenvét. Aztán még egy adalék, ezúttal a könyv ajánlásából, magának, a szerzőnek szavaival: „Akik közelebről ismerik (...) Sárospatak történetét, azok tudják, hogy Lorántffy Zsuzsanna csempehímes, gyönyörű fogadóterme viseli a „bokályos ház” nevet. (...) A címadással azt szeretném érzékeltetni: amióta csak írok, mindig és mindenütt társ- és albérlésben, kollégiumi szobában, pincelakásban, lakótelepi egyenakolban, bokályos házban élhetek. Ahány vers, annyi virágos csempe. Menedék, oltalom a szürke, gond-verte napokban is.” Szép vallomás, amely közelebb visz a versek világához.

A bokály egyébként nem más, mint díszes, értékes, karcsú, egyfűlű, körte alakú, cserép borosedény. Neve az olasz *bocal* szóból származik, amely kancsót jelent. Itt, a sárospataki példában ennél azonban kissé szélesebb a jelentése, a költészetben pedig még tágabbá válik. A szerény küllemű borítón a bokályos ház csempéjének díszítése látható, Szebényi Judit rajzán. A címadó versben pedig imígyen eszményíti lírájának tárgyát a költő: „Ha ki szegény vagy, / fáradt, lesántult, beteg: / úgy lépj e házba, / mint aki gyógyulást kínál // szent földre érkezett.” Játshatunk a távoli, dantei párhuzammal is: ki itt belépsz, bizony ne hagyj föl minden reménnyel... S költőnk azzal a gondolattal is eljátszik, hogy a motívumok

afféle „törökös bódulat-kacsARINGÓK”, vagyis az eszményítése mellett innen sem hiányzik a jellegzetesen „petróczis” hang, a játékosság sem.

Valóban különös, ugyanakkor érthető ez a vonzódás. Vonzódás a valódi és a vágyott gyerekkorhoz és szülőföldhöz. Ahogy egy korábbi vallomásában írja: „Mi, költők (ha közénk számíthatom magam!), többek között ebben különbözünk a „normális” emberektől. Egy félmondat, egy tekintet, egy érintés elég, és hanyatt-homlok rohanunk vissza a gyerekkorunkba.” (*Petrőczy Éva: Napló helyett I. = Palócföld, 1986. 3. szám, 65. o.*) Ez a „visszarohanás” a legkülönfélébb korszakaiban egyaránt jellemzi költőnk világát.

Az első ciklus tehát az „áhitott szülőföldhöz” kötődő verseket (szám szerint hetet) tartalmazza. A hely szellemének megfelelően van itt történelmi vonatkozás, és vele együtt természetesen személység is bőven. A bokályos ház asszonyához, Lorántffy Zsuzsannához írott férji levél a mottója a *Ceruzasorok Rákóczi György levelén* című, kötetnyitó versnek. Praktikus dolgokról szól: só eladásról, meg arról, hogy meg kell lennie a pataki diákok pénzének. Erre épül a vers, megidézve a „muzáj-kalmárkodó / fejedelmi szavad”-at, és kiemelve az ismétlődő „meg kell”-t. Így állít emléket a „gyolcs-diademos asszony” és párja teteteinek. S persze az „örökös tartomány”-nak, Pataknak. A *Pataki virágének* sem mottó nélküli: itt meg Szenci Molnár Albert sírverse áll: „Erdély adja a sírt”. A *Szindbád* ugyanakkor érdekes szellemi utazás terméke: „...a díszlet, itt, most, / tetszene neked...”, hiszen olyan festői és álomszerű a környezet, ami joggal hozza elénk a szerelmes asszonyokért bolonduló hajdani utazót. Valódi, közeli élményt fogalmaz meg ugyanakkor a *Tavaszi utazás a Zempléni Múzsza*. Tovább emeli a cik-

lus értékeit a záró mozzanat: a *Régimódi szerelmes vers*. Az intimitás helyszíne a „baldachinos bárkai ágy”, és a hangvétel is a környezethez simuló. A régimódiság persze nem egészen az, amit a szó jelöl, bár kétségtelenül van benne némi hozadék az elmúlt századok hasonló tárgyú irodalmából. Mindezt elevebbé teszi a meghittség, a múlt idő varázsa. Talán idekívánczik egy érdekes megjegyzés Soltész Márton nagy ívű tanulmányából: „Egyfelől a „tojóstyúk-képzet” elutasításában egyfajta önállósodó, szociális lehorgonyozottságából felszabaduló poézis ez, ugyanakkor pedig olyan kétségtelen asszony-líra, mely tematikájában, érzelmiségében és gondolatiságában a kendőzetlen nőiség programját bontakoztatja ki.” (*Soltész Márton: Hagyomány és önprezentáció poétikai tendenciái Petrőczy Éva lírájában. = Studia Caroliensia, 2009. 2–3. szám, 154. o.*) Nem vitás, hogy ez a „kendőzetlen nőiség” ott bujkál a sorok mögött ennek a ciklusnak a világában is. A kötet további részletei aztán újfent mutatnak bizonyos elmozdulásokat. Az *Önkritikus önarckép* c. ciklus művei valóban, a minden eddiginél teljesebb önvizsgálat lírai dokumentumai. Például az önirónia eszközeivel. A ciklus címét is adó versben mindenképpen ezt tapasztaljuk. Első két sora: „Reneszánsz madonna lehet(ne), / de tréfás kedvében alkotta őt a Teremtő...” S ez még csak hagyján! Ám az aprólékosabb felsorolás végén a csattanó: „...tette szinte-szinte pocsékká...” Eme nyilvánvaló túlzás aztán megmenti költőnőnk az elbizakodottságtól. Játék, önismeret, fricska saját személyiségének – egy bájos vers világában. Ám saját magán kívül szerepet játszanak itt a családtagok, a szűk miliő személyei is. Minden esetben a szeretetközpontúság fénylő jeleiként. Az aggódó anya, a gondos feleség gesztusaival, és mindezt be-

lemártva a költészetbe. Ezen témák egyik legszebb feldolgozása az *Egy hálóingre*, alcíme szerint: *fiam tizenhatodik születésnapjára*. Megidézi a szülés és születés áldott pillanatát, amelyhez az összekötő kapocs a „majdnem-ereklye” szülőing. Ez az első rész, az első négy sor. A középső szerkezeti egységben az emlék tartósítása van a középpontban, a varrogatással. A harmadik, lezáró négy sor a jelené: a kamasz fiúé, „aki mára / csúfondáros-szerető-hórihorgas / őrzője egy kelekótya, / felnőni-aligha-képes anyának.” Az ismert versmodell, az ismert eljárás, a végén új-fent önirónikus mozzanattal.

A materiális és a szellemi világ szinte minden művében így talál egymásra, s ebben a leghétköznapibb és legapróbb tárgyakra épp úgy szerepet játszanak, mint az élet, a sors legmeghatározóbb momentumai. Így áll össze maga a létezés, így áll össze apránként egy lírai életmű. És benne a vissza-visszaérő, akár az emberi esendőséget is igazoló vágy, a „hogyan elfogadjanak...” belső parancsa. Ez az irodalmi életre hasonlóképpen vonatkozik, mint az emberi kapcsolatokra. Ez a vágy egyben óvja is a nemtelen támadásoktól, a kiszolgáltatottság ezernyi elemétől. A kiszolgáltatottság szűk és tág köreitől, a kisemberi féltékenységtől és irigységtől, de az egyetemes kiszolgáltatottságtól is. Valószínűsíthető, hogy az irónia és a fölülemelkedni szándék is ezt a védettséget szolgálja. Ez azért is fontos, mert a líra egyébként ki is szolgáltatja a személyiséget, hiszen kendőzetlenül föltárja a legmélyebb titkokat és rejtelmeket is. Ez egyben erénye, fő hozadéka.

Ismét gyakori, hogy a végsőig tömörített formában reagál a külvilág változásaira. Erre példa a *Magyarország 1996-ban*: „Ez az év, / ez az év / nem a csodák éve, / csak a maradék, / utolsó szívárványt is / benyelő Szürkerév.” Az utolsó szóval kap-

csolatban a gyanútlan olvasó akár sajtóhibára is gyanakodhat, bár a nagy kezdőbetű feltűnő. Igen, Szürkerév nem más, mint egy titokzatos, egykori tünde-város, *A gyűrűk ura* egyik sarokpontja, varázslatos lények érkezésének és távozásának színhelye. Ez a helyszín ma már nem létezik, s bizonyos értelemben a pusztulás jelképe is. Erre utalhat a Petrőczy-vers befejezése is. Ez a néhány sor persze akár töredéknek is fölfogható, kezdésének nem túlzottan lírai hangja egy pillanat alatt átvált valamiféle vészt jósló gondolattá. A következő versben (*Madárnyelven*) viszont „szürke énekes madárról” olvasunk, akibe belefojtja a hangot sok színes madár. Ráadásul azok kíméletlenül rikácsolnak. Könnyű az áthallás: költők is lehetnek ezek a madarak, de lehetnek más kortársaink, akár politikusok is... A szürkeség sem feltétlen erény persze, de ezúttal inkább a visszafogottság és a szelídség-szerénység megvalósítója. Szemben a világ zűrzavarával, kihívó tarkaságával.

Aztán vannak itt másfajta vidékek is, nemcsak a bokályos házé. Születik verse Tokajban, Pesten, a Ménesi úton, az Eötvös Kollégium lépcsőjén, megéneklie a Szabó Lőrincet idéző Reviczky utcát, város címet rajzol a Somogy megyei Csurgónak, ahova ugyancsak kötik családi szálak, visszatér a szülővárosba is bálicsi soraival, vagy éppen rögzíti élményét a Békési Múzeum egyházművészeti kiállításán. Fontosnak tartja, hogy keltezze is számos versét, hangsúlyozván a pillanat kiemeltségét. És folytatja irodalmi névadójának, Petrőczy Kata Szidóniának ébresztését, mégpedig az *Egy Petrőczy-vers kései folytatásában*, az élen, a mottóban a hajdani előd *Világi sok bűba...* c. művének soraival. Belebújik a másik költőnő bőrébe, használja annak nyelvezetét, átéli búbánatát, és azokhoz teszi hozzá

a maga mondandóját. Sokhúrú poézisének bizonyítékaként. A végkifejletben aztán megszólaltatja a remény hangjait: „Hogy gyászba öltözzem, / mégse reménykedjen / senki közzülek abban: // Fentvaló Uramnak, / s e földi Társamnak / őriz kettős szerelme...” Itt és másutt is arról tanúskodik ez a költői hozzáállás, hogy a reménytelennek látszó időben is van az embernek fogódzója, szerencsés esetben kettős: a magasabb rendű és az evilági. Ez a kettősség, ez az összetettség végigvonul az egész pályán, persze különböző erővel. De valamilyen szinten mindig jelen van!

S ha már szó esett különböző földrajzi helyekről és utazásokról, akkor ezúttal a kötet utolsó ciklusa, a *Méhkaptár-cella* tekintélyes része ebbe az irányba mutat. Mögötte valós utazás van: 1995-ben és 1996-is Nagy-Britanniában találjuk őt. Előbb a British Association for Central and Eastern Europe ösztöndíjával egy hónapot tölthetett Észak-Wales-ben, majd a British Centre for Literary Translation jóvoltából ugyancsak egy hónapra az angliai Norwich-ba utazhatott. Mindez természetesen összefüggött tudományos tevékenységével, ám a lírikus is profitált a nagy utazásból. Ebben az időben egyre szerteágazóbb a tevékenysége a Károli Gáspár Református Egyetemen is, a kutatás és az oktatás egyre inkább „párja” a szépirodalmi munkásságának.

A *Méhkaptár-cella* versei mindezt igazolják. Megigézi költőnket a természeti környezet, a hagyományos kultúra és civilizáció, de a nyelv is. Itt különösen jól látszik az, amit korábban is tudtunk: Petrőczi Éva szellemi világában együtt van jelen a magyarságtudat az európaisággal és az egyetemességgel. Mint ahogy egymásra épülnek a különböző korok és tradíciók is. Emlékezetes vers pl. a *Karácsonyi fohász, Walesbe*, élén a Petrőczinél oly

gyakori mottóval, ami most a megénekelte ország himnuszából való: „Költészet, s dal földje.” Hozzátehetjük azt is, hogy Arany János óta különös íze van a walesiekhez szóló műveknek. Mögötte ott van a hasonló történelmi sors, az elnyomatás sok-sok tragikus mozzanata. Ők az angoloktól szenvedtek, mi – többek között – az osztrákoktól. A karácsonyi vers ugyan nem erről szól elsősorban, de érezni a rokonszenvet, a sorsbeli rokonságot. A „vörös sárkány földje”, a kelta szavak gyönyörűsége, a „gyönyörű horzs-kövek” varázsa teszi még ünnepibbé az ünnepet – a szerző vágya szerint. Mindez legfőképpen azért, hogy: „érezzem, eljött az Istengyermek, / s dalokat dajkál fagymarta, / gyöngéd tenyerében.” Már-már himnikus a szárnyalás itt, a megénekelte néphez, annak sorsához és a nagy ünnephez méltó.

A másik nagy keresztyén ünnephez, a talán legfontosabbhoz, a pünkösdhöz kötődik egy 1995-ben, Észak-Walesben született másik mű, a *Pünkösöd, hiányjelekkel*. Íme, a szövege: „Nem csap fel erretájt / sehol, sehol / tüzes nyelv, / pünkösdirőzsa-tajték, / vörhenyes, lófejű királykák / között dehogyis válogatnék.” Itt valóban a hiány, az otthoni pünkösöd hangulatának, no és természetesen ama bizonyos első pünkösöd csodájának hiánya uralkodik. A távoli, kedves ország ezúttal csupán helyszín, nem több annál. Különös íze van ugyanakkor egy szónak: *erretájt*. Valószínűleg egyéni lelemény, a nyelvteremtés találó példája. Szólnunk kell azonban az irodalmi kapcsolatról is, hiszen *A fordító verse* ahhoz a walesi költőhöz, R. S. Thomashoz szól, akit 1995-ben Nobel-díjra jelöltek, s akinek verseit Petrőczi Éva fordította magyarra, és ezek a fordítások kötetben is megjelentek 2007-ben *Egy pap, népéhez* címmel. (Thomas 1913 és 2000 között élt poéta és anglikán lel-

kész volt.) Egy interjúban így vall róla: „Ez a nagyszerű hívő ember, aki 40 évig hegyi falvakban szolgált – s akinek személyes barátsága mindmáig életem egyik legmeghatározóbb ajándéka –, micsoda prófétaként fogalmazza meg a súlyos valóságot.” (*Háló Gyula: Karácsonyi apostolkodás. = Békehírnök, 2010. december 19–26. 393. o.*) Petróczi Éva itt egyébként a walesi költő *Vízkereszt* c. versére hivatkozik.

A *fordító* verse pedig egyfajta tömör portrévázlat R. S. Thomasról. A „májfoltok alól kikandikáló, / keserű, gyanakvó öregember”-ről. Egy hosszú mondat, amelynek ritmusát a „most” szóval kezdődő részek adják. A mélységes emberi kapcsolat tükrözi a mű ugyanakkor, finom lírai kidolgozásban. A végén pedig az aggódó kérdés: „...ugye, nem vonod vissza / azt a véletlen kis / mosoly-pályabért?” Így érzékelteti az igazán fontos dolgokat, amelyek életkortól függetlenül összekötik a szellemtestvéreket. A nemes szolgálat jegyében. Részben ennek a kapcsolatnak az őket körülölelő walesi táj (a „gyöngyszürke part”), és részben az öregember sok siráma-sirálya, esendő, nagyon is emberi lény. Egyben azt is jelzi ez a néhány sor, hogy a legfontosabb életművek megalkotói is hús-vér emberek, akik épp úgy ki vannak szolgáltatva a múló időnek, mint bárki más. Mint ahogy egyéb, itteni, walesi tárgyú verseiben is hasonló értékek jelennek meg. (*Walesi nyár, Lon Cariadon*) Egyre elmélyültebb, meditatívabb itt a hangja, kevesebb a játékoság, mint korábban.

Hasonló értékek jellemzik az angliai ösztöndíj lírai hozadékát is. Az egyik helyszín a legendás Oxford, a tudomány egyik világközpontja. Nyilvánvalóan jelképes hely is az ilyesfajta költő számára. Íme, az *Oxford, meg én* c. ötsoros: „A koldus, kóbor énekes / el-elcsusszanó, gyöngécske hangja / beléfűlt a finnyás talár-

suhogásba, / s a pontos hangsúlyokat / csörrentő holt avarba.” Persze itt nem az imént jelzett tudományos központ a lényeg, hanem egy olyan pillanatnyi élmény feldolgozása, ami – ha nem ismerjük a címet és a keletkezés idejét – másutt is megtörténhetett volna. Egy kontrasztot ír le ezúttal a valóság minden rezdülésére érzékeny költő, miként egy másik oxfordi lírai képeslapban, *A rézorr tetején...* címűben is.

És van London dél-nyugati részén egy hatalmas, csodaszép, középkori királyi kastély, a Hampton Court. Ez a színhely az azonos című Petróczi-vers ihletője. Természetesen itt sem az angol történelem fontos épülete a főszereplő, hanem az által kiváltott szubjektív élmény. A napsütés dicsérete a vers, az ember hétköznapijait bearanyozó napsütésé. Ez a „múlékony oltalom” az átélt csoda a historikus környezetben. Általában elmondható, hogy – legalábbis az itteni művek tanúsága szerint – a walesi élményvilág a meghatározóbb Petróczi Éva számára. Az a kultúra és irodalom hagyta benne a mélyebb nyomokat. Jellemző ugyanakkor a másik oldalon a *Fintor egy angol temetőben*, a maga árulkodó, sokat mondó címével, a „Koponyával töltött / piskótásírkövek” között.

A kötet frappáns befejezése a ciklus címét is adó *Egy méhkaptár-cella*. Arról, hogy: „Egy méhkaptár-cella / ígéretes / versírfészek lenne...” Mi ez? Az önsanyargatás vágya? Kimondja, hogy „az egyszeri / ír szerzetes” létformáját áhítja itt. Asszociálhatunk ugyanakkor a szorgos méhek tevékenységére és kitartására is. Csöndben megjegyezhetjük, hogy költőnk munkabírása egész pályáján hatalmasnak mondható, még ha nem is a szerzetesek életét éli. És van mindamellett benne egy bizonyos szkepszis is, ami a vers és a kötet utolsó négy sorában így módon nyilvánul

meg. „Tágabb világ? / Minek? / Ha kívárt szavak / nem-fogyó méze pereg...”

A bokályos házban tényleges megszületésének, nyomdába kerülésének története is Petrőczy életművére (lírai, széprőzai és tudományos könyvei, sőt, az R. S. Thomas-kötet esetében is!) jellemző. Mint oly sokszor, most is régi olvasói-barátai

„röptették könyvvé” a kéziratot, szerény szponzorálásukkal. E kötet első számú, fáradhatatlan segítője Földyné Asztalos Adrienne, a sárospataki főiskola ének-zene tanára volt, aki Patak versszerető apraját-nagyját megmozgatta; így a „szülőföld-dé áhított város” képletesen valóban szülőlttévé is fogadta hűségese megverselőjét.

(A közölt írás részlet Bakonyi István készülő, a 2013-as Ünnepi Könyvhétre megjelenő Petrőczy Éva-monográfiájából.)

